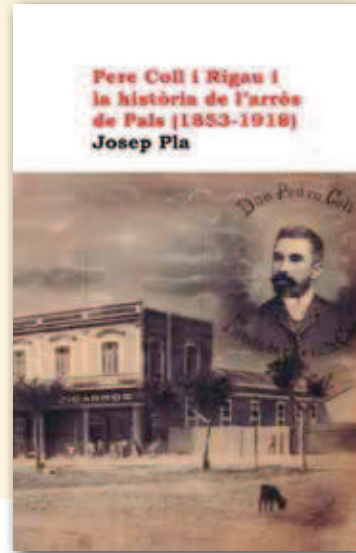

Lectures recomanades

La Fundació Josep Pla va presentar el llibre **Pere Coll i Rigau i la història de l'arròs de Pals (1853-1918)**. Es tracta d'una reedició de l'Homenot que Pla va escriure sobre l'introduïdor del conreu de l'arròs a Pals, un dels pocs retrats que l'escriptor va dedicar a personalitats del Baix Empordà que considerava rellevants. El llibre incorpora, però, documentació fins ara inèdita procedent de l'arxiu de la família; un pròleg de l'estudiós Xavier Pla, i una aproximació biogràfica dels orígens familiars i empresarials de Pere Coll a càrrec del seu besnét, Baltasar Parera, veritable impulsor d'aquesta publicació amb que es commemora el centenari de la mort d'en Pere Coll i Rigau.

L'Institut Agrícola i la història de l'arròs de Pals (1899 - ...)

El *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona* publicava, el primer de març de l'any 1899, una sol·licitud del meu besavi, Pere Coll i Rigau, en la que demanava plantar setanta dues vessanes d'arròs (15,84Has., per ser exactes), dins de la parcel·la anomenada *les Platges*, un camp que formava part de l'heretat *Mas Gelabert*. El Mas Gelabert és una finca situada a cavall dels municipis de Pals, Torroella de Montgrí i Fontanilles que figura documentada en un capbreu de l'any 1352 i que el besavi l'havia comprat —cinc anys abans— quan va tornar de Cuba.

Segons Josep Pla, *en el moment de ser comprat, el Mas Gelabert no era pas un mas de gran qualitat. "Era un mas molt gran, però no era pas un mas de primera. Sofria de la incúria dels segles. De fet, aquell mas estava en consonància amb el seu entorn en el que, segons segueix explicant l'il·lustre escriptor, la línia general del sistema agrari de les terres baixes de l'Empordanet marcava des de feia molts anys una decadència persistent. La densitat humana havia baixat. El país havia esdevingut solitari i desert... Les poques —però enormes masies del rodal— no eren més que quadres d'animals que divagaven per les closes incertes. Els recs eren bruts i cegats, quan no havien desaparegut".* Aquesta situació era conseqüència d'aquells anys en els que l'arròs s'havia deixat de cultivar a l'Empordà:

una R.O. del 16 de juny de 1838 ho havia prohibit expressament, arran de les sospites d'exercir un paper determinant en la propagació del paludisme i en la mortaldat provocada per aquesta malaltia.

L'origen del cultiu de l'arròs a Pals és molt antic: data, com a mínim, dels temps del rei Alfons el Magnànim en que el Regent de la Batllia General de Catalunya concedí —mitjançant escriptura pública del 9 de setembre de 1452— la concòrdia i establiment perpetu pel qual s'atorgava al magnífic Miquel Pere, la facultat de construir un molí arrosser a Pals (l'actual Molí de Pals) i la de regar terres i concedir aigües pel reg de terres alienes, construint a tal efecte bancals de sèquies. Aquest document és, precisament, el primer que acredita l'existència del cultiu de l'arròs a Catalunya.

Amb aquests antecedents i, després de seixanta anys de prohibició, aquella intenció del meu besavi de plantar arròs i la posterior autorització que li va arribar del ministeri de Foment, el 7 d'abril de l'any 1900, provocaren un gran enrenou a la comarca. Enrenou que derivà en un posterior enfrontament entre els partidaris i els contraris de cultivar arròs a l'Empordà, conflicte que Josep Pla va batejar com *la guerra de l'arròs a l'Empordà* i del que en va deixar constància a l'homenot que va dedicar al besavi: *Pere Coll i Rigau i la història de l'arròs de Pals*.

En el curs d'aquella guerra —per fer servir la mateixa paraula emprada pel genial escriptor— hi hagueren diverses batalles. Algunes, les més primitives, es donaren de forma certament violenta en las que la crema de collites d'arròs, els apedregaments i els *scratches* als arrossaires varen estar a l'ordre del dia. Altres batalles, més pacífiques i assenyades —i que acabaren fent decantar la decisió dels polítics— tingueren lloc en els despatxos oficials dels ministeris de Madrid en els que les armes utilitzades varen ser els diferents informes tècnics, recolzats per les pressions polítiques que cada bàndol fou capaç de fer. Entre aquests informes, la opinió de l'*Acadèmia d'Higiene de Catalunya* va tenir una importància cabdal, sobre tot perquè va anar canviant de criteri al llarg d'aquells anys, passant d'una primera i radical oposició, a una actitud favorable al nou cultiu.

Durant els primers anys del segle XX es varen anar alternant les autoritzacions i les prohibicions de plantar arròs. Finalment, a mitjan de l'any 1907, l'*Acadèmia* va endegar un ampli procés participatiu per tal d'actualitzar la normativa del cultiu. Dins d'aquest procés va demanar una sèrie d'estudis als diferents ajuntaments implicats, a la Societat Econòmica d'Amics del País, a la Cambra Agrària de l'Empordà, a la Federació Agrícola Catalana Balear i també a l'**Institut Agrícola Català de Sant Isidre** que es va pronunciar inequívocament a favor del conreu de l'arròs a l'Empordà.

En aquella ponència l'Institut, després de fer una anàlisi històrica de la problemàtica, remarcava la importància del tema i arribava a certes conclusions, entre les quals destacaven a) la de reclamar una nova autorització del conreu si es demostrava que no era perjudicial per a la salut pública; b) l'aplicació de determinades millores tècniques en el cas de que es reprengués (com ara l'obertura de rases i canals per millorar el desguàs de les aigües o la introducció de plantes antipalúdiques com l'eucaliptus); c) la prohibició absoluta de cultivar-lo en els terrenys pantanosos o de difícil desguàs i, per últim, d) una aplicació de sancions penals per als propietaris que incomplissin les normes, destinant l'import de les multes a les poblacions afectades.

En resum, la Junta Directiva de l'entitat considerava que els problemes sorgits els havien provocat molt més la falta de compliment de la legislació vigent i els abusos tolerats sense correctius, que les deficiències o defectes de la llei. En altres paraules, que no calia fer una llei nova, sinó ser més estricte en l'aplicació de la vigent.

Per últim, el conflicte es va resoldre quan la *Gaceta de Madrid* núm. 15 va publicar, el 15 de gener de 1909, una Reial Ordre on s'aclarien les condicions per plantar arròs. Un any després —un cop normalitzat completament el cultiu de l'arròs a l'Empordà— la seva extensió arribava a les 1000 hectàrees amb una producció estimada de 5 mil quilos per hectàrea.

Passaren els anys i l'arròs es va seguir cultivant a l'Empordà però, un curiós rebut del 23 de novembre de 1917 trobat a l'arxiu familiar, dona fe de que la relació dels meus avantpassats amb l'Institut va continuar. El que havia estat un mas de poca qualitat que sofria de la incúria dels segles s'havia convertit, vint-i-vuit anys després, en un centre de treball que donava feina a més d'un centenar de persones, moltes de les quals vivien allí. Una "colònia" —segons el rebut de l'Institut Agrícola— similar, en petit, a les colònies tèxtils que hi havia aigües amunt del mateix riu Ter que, després, proveïa d'aigua als arrossars de l'Empordà. En aquell moment, segons l'enciclopèdia Espasa, el Mas Gelabert o *Granja Coll* era la tercera aglomeració del municipi després del casc antic i dels Masos de País.

A hores d'ara l'Institut Agrícola segueix assessorant als propietaris del Mas Gelabert i als altres arrossaires de País. També, des de fa uns anys, l'Institut manté un representant en el Parc del Montgrí per defensar els interessos d'agricultors i propietaris inclosos dins del Parc, després de que l'autoritat (in)competent no tingués en compte les més de 4.000 al·legacions presentades en contra de l'esmentada inclusió. I, a més, l'assessorament de l'Institut Agrícola en la lluita contra la plaga del cargol poma, ha resultat bàsic per impedir que, en aquesta lluita, s'apliquessin solucions que *haguessin estat pitjor remei que la infermetat*.

En resum, l'actuació de l'Institut Agrícola durant aquests últims cent anys i escaig, i la seva continuada col·laboració amb els agricultors de l'Empordà, ha estat decisiva per fer realitat allò que va escriure en Josep Pla de la nostre estimat rodal: *"la riquesa —i el benestar— de la comarca ha prodigiosament augmentat. El paisatge té aquell punt de bellesa única que només dona el rendiment i la utilitat general..."*

Baltasar Parera i Coll
Enginyer agrònom
Soci de l'Institut Agrícola

